

Nepal – et Shangri-La?

Susan Høvik

**Nepal – et eventyrland av kjempe-
topper og avsidesliggende buddhis-
tiske klostre, Mount Everest, hardfø-
re sherpaer, den avskyelige snø-
mannen og selve paradiset i våre
drømmer: Shangri-La. I den grad de
fleste av oss overhodet tenker på
Nepal, er det gjerne i slike vending-
er. Virkeligheten er – som vanlig –
en ganske annen.**

- **Hva er bakgrunnen for opprøret i Nepal?**
- **Hvem er parter i konflikten?**
- **Hvilke argumenter fører partene i marken for sin kamp?**
- **Hvordan stiller det internasjonale samfunnet seg?**

Myter og virkelighet

Nepal er et fjelland – med 8 av verdens 10 høyeste fjelltopper innenfor sine grenser. Men Himalaya er et smalt belte langs grensen i nord og dekker bare 16 prosent av landet (og har bare 7 prosent av befolkningen). Kjerneområdet utgjøres av Middle Hills-regionen som med 65 prosent av landområdet også omfatter Katmandu og Pokhara-dalene. I sør ligger det subtropiske Terai, et fruktbart lavlandsområde som er landets brødkurv. Riktignok utgjør Terai (se kart) bare 17% av landet, men mer enn halvparten av befolkningen bor der. Gjennomsnittsnepaleren har

sannsynligvis aldri sett Mount Everest og har neppe noen gang vært mer enn 50 km borte fra landsbyen sin.

Og buddhistklostrene eksisterer nok, men Nepal er også det eneste landet i verden der hinduismen er statsreligion. Om lag 70 prosent av befolkningen er hinduer, mellom 15 og 20 prosent buddhister. Resten praktiserer animisme, eller en blanding av de tre.

Også sherpaene er der, men bare som én av landets om lag 60 etniske grupper, og de teller ikke mer enn ca. 150 000 av i alt 25 millioner innbyggere.

Sikkert er det derimot at Nepal siden 1996 har vært slagmark for en stadig mer ødeleggende borgerkrig.

Historien

Allerede for 1 million år siden – mens Himalaya-fjellene fremdeles ble formet – fantes det mennesker i det området som i dag er Nepal. Nepals moderne historie begynner imidlertid i 1768 med det lille Gorkha-kongedømmet i Himalayas skrånninger. Kong Prithvi Narayan Shah utvidet riket ved å erobre Katmandu under den store Indra Jatra-festivalen. Snart inntok han også resten av Katmandudalen og grunnla det dynastiet som fremdeles sitter på tronen.

Gjør greie for bosetningsmønstret i Nepal.

Animisme: fra latin anima (sjel eller pust). Religion der folk tror på ånder eller en overnaturlig verden.

Nepal 2003.

Regjeringssoldater patruljerer i en nepalsk landsby. Hva tror du disse soldatene føler der de patruljerer?

Foto: Scanpix/ Camera press

Nepal – et Shangri-La?

Hva menes med «den lukkede dørs politikk» i Nepal?

Hvor lenge varte denne?

Nepotisme: favorisering/begunstigelse av slektninger og venner.

Gjør i korte trekk greie for den politiske utviklingen i Nepal siden 1950.

Hva menes med panchayat?

Mistenksom som han var overfor fremmede makter og utenlandsk innflytelse, innførte Prithvi Narayan Shah en «lukket dør politikk» i Nepal. Denne politikken fortsatte helt fram til midten av 1900-tallet.

Fra 1846 til 1950 ble imidlertid kongens rolle redusert til gallionsfigurens. All makt kom til å ligge hos Rana-familien, som hadde gjort stillingen som statsminister arvelig. Rana-familien styrte Nepal i påtvingen isolasjon fra omverdenen. Forandringer ble forbudt, og folket ble holdt i stramme tøyer, fattigdom og uvitenhet.

Omveltninger

Omverdenen forandret seg raskt, og dette påvirket også Nepal. Ikke minst skyldtes det erfaringer som nepalske gurkhasoldater hadde gjort i tjeneste hos britene under de to verdenskrigene. Sinne og opprør bygde seg derfor opp i befolkningen. I sør ønsket dessuten det nylig uavhengige India (1947) lovnader om en bufferstat overfor Kina, som ble kommunistisk i 1949.

Under dramatiske omstendigheter den 6. november 1950 søkte den nepalske kongefamilien India om politisk asyl. Det fikk den. Med væpnet folkelig oppstand i ryggen tvang kong Tribhuvan (bestefar til dagens konge) fra base i India Rana-familien til å gi fra seg makten i 1951. En nyvinning – **politiske partier** – kom nå på banen.

Derne ble det dannet en regjering som en koalisjon mellom Rana-familien og Nepals kongressparti, det partiet som hadde ledet an i oppstanden. Imidlertid sprakk koalisjonen, og en periode med **politisk ustabi-**

litet og flere påfølgende regjeringer fulgte. (Dette er blitt en tradisjon, for ennå har ingen valgt regjering sittet hele valgperioden ut.)

Ved valget i 1958 vant Kongresspartiet et overveldende flertall. Men i desember 1960 sto kong Mahendra (far til dagens konge) bak et palasskupp: Han oppløste parlamentet og forbød alle politiske partier. Samtidig ble partilederne kastet i fengsel. Derne lanserte han et system uten partier, men med lokale råd – **panchayat**. Den reelle makten lå imidlertid hos kongen. Gjennom dette politiske unntakssystemet – som overhodet ikke tolererte opposisjon – styrte kong Mahendra (og senere sønnen Birendra Bir Bikram Shah) landet i nær tre tiår.

Demokrati og maoistoprør

Panchayat-systemet levde på lånt tid. I mai 1991 – etter blodige kamper året før – ble demokrati offisielt innført: I et parlamentsvalg samme år deltok 20 partier. I de følgende årene flommet hjelp og turister inn fra omverdenen, men det politiske livet forble ustabil. Koalisjoner ble formet og omformet. På grasrota så imidlertid gjennomsnittsbonden få endringer. Riktignok ble det bygd både skoler, veier og dammer, men med de store spørsmålene, som jordfordeling og lokalstyre, skjedde intet. Katmandu var en verden for seg, fjernt fra slitet og strevet til selvhusholdsbøndene – livskårene for om lag 90 prosent av den raskt voksende befolkningen. Korrupsjonen blomstret på alle styringsnivåer, sammen med nepotisme og svartebørs.

I 1995 ble den kommunistiske bevegelsen i Nepal splittet i forskjellige grupperinger. Og i februar 1996 startet Nepals maoistiske kommunistparti et **væpnet opprør**. Med utgangspunkt i den lutfattige, vestlige delen av Middle Hills spredte opprøret seg senere til andre deler av landet. Samtidig ble opprøret mer og mer voldsomt. De viktigste angrepsmålene var regjeringens «undertrykkingsapparater» – politistyrker, offentlige banker og andre institusjoner. Ofte ble lokale filialer av utviklingsbanken for jordbruket stukket i brann for at også all dokumentasjon om bønders lån skulle bli tilintetgjort. Avsidesliggende politistasjoner ble i økende grad angrepet. En følge ble at politifolkene – ofte rekruttert fra fattige, lokale familier – flyktet fra jobben sin. Utlendinger ble aldri angrepet direkte, selv om lokale banditter som framsto som maoister, drev pengeutpressing langs noen veier. Etter hvert prøvde også virkelige maoister seg på noe av det

Nepal – et Shangri-La?

Gjør greie for borgerkrigens hvem, hva, hvor – hvem er parter? Hva krever opprørerne og hvor utkjempes krigen?

Nepal - noen fakta

Areal: 140 800 km²

Folketall: ca.: 25 mill.

Befolkningsvekst: 2,27 %

Forventet

levealder: 59,1 år

Inntekt: 37,7 % lever på mindre enn 1 dollar per dag

Bosetting: 85 % av befolkningen bor på landsbygda

samme. De ba høflig, men bestemt, om donasjoner samtidig som de kunne takke med trykte kvitteringer.

Krig i kongepalasset

Året 2001 ble et vendepunkt. Drapene fortsatte sammen med landsomfattende streiker og punktstreiker. Så kom natten til 1. juni. Da ble kong Birendra og mesteparten av kongefamilien myrdet i kongepalasset. Kronprins Dipendra – senere offisielt identifisert som mannen bak maskingeværet – ble raskt innsatt som ny konge, med Birendras yngre bror, Gyanendra, som regent, ettersom Dipendra lå på sykehus. To dager senere døde Dipendra, og Gyanendra Bir Bikram Shah Dev ble utpekt til konge.

Etter et opphold fortsatte maoistene kamphandlingene og i stadig større omfang. Til tross for forsøk på å forhandle brøt regjeringen sammen, og i juli 2001 ble den nye lederen for Kongresspartiet, Sher Bahadur Deuba, statsminister. Den første av flere forhandlingsrunder mellom maoistene og Deuba-regjeringen ble holdt 30. august, og fulgt opp av en ny runde 10. september. Den tredje forhandlingsrunden endte imidlertid den 13. november med at regjeringen nektet å godta maoistenes krav om en ny grunnlov med vidtrekkende forslag til endringer. En uke etter trakk så maoistene seg fra alle videre forhandlinger. I de neste dagene ble den fire måneder lange våpenhvilen avbrutt av angrep mot militærforlegninger, politistasjoner og andre regjeringsbygninger i fjellene vest i landet. Men for første gang fant angrep også sted nordøst i landet, i det relativt rike og fredelige kjerneområdet for sherpaene.

Hendingene fikk statsminister Deuba til å erklære landsomfattende unntakstilstand – senere utvidet i februar 2002. Grunnleggende menneskerettigheter ble opphevet, blant annet ytrings- og pressefriheten. Maoistene ble nå erklært for å være terrorister, og hæren ble trukket inn. Ifølge offisielle kilder er mer enn 7200 drept siden 1996 – de fleste etter at hæren gikk inn i konflikten i 2002.

Hvem er opprørerne?

Det er lite som er kjent om maoistene. Deres nær mytiske leder går under navnet **Prachanda** – «den voldsomme». Den maoistiske Sendero Luminoso-geriljaen i Peru sies å være forbilde for de nepalesiske maoistene. I navnet er også de kinesiske kommunistene under Mao Zedong et forbilde.

Men denne forbindelsen blir bestridt på det mest hardnakkede av dagens makthavere i Beijing.

Ledende offiserer sier det er mellom 2000 og 4000 veltrente maoistiske opprørsoldater, den harde kjernen i bevegelsen. Sammen med dem kjemper ytterligere 12 000 – 14 000 militssoldater, mange av dem er kvinner. Opprørerne synes å være utstyrt med gammeldage geværer stjålet fra politistasjoner. Elitestyrker har dessuten noe mer moderne utstyr, blant annet maskingeværer og vanlige geværer stjålet fra hæren. I flere rapporter er det vist til at India støtter opprørerne med utstyr og penger, noe India alltid har nektet for.

Maoistenes mål og krav har variert over tid. Likevel har de hatt noen kjernekrav som de har presentert i en erklæring på 40 punkter (senere redusert til 19). Her finner vi en lang rekke krav om reformer, inkludert presse- og ytringsfrihet, likestilling, rett til arbeid og bolig, desentralisering, jordreform, en verdslig stat (og avskaffelse av monarkiet), slutt på korrupsjon og svartebørs. I senere år har hovedvekten ligget på tre hovedkrav: en overgangsregjering, en ny grunnlov og en grunnlovgivende forsamling. Så langt har regjeringen syntes lite villig til å forhandle om noen av disse kravene.

Ingen kan si hvor vellykket opprøret har vært. Meldingene varierer – noen mener at maoistene kontrollerer nesten halve landet, andre mener 75 prosent eller mer. Over hele landet har maoistene tatt over lokale regjeringskontorer og der installert egne representanter for «folkets regjering». Vanligvis har disse nye styrende vært ute av stand til å reparere eller erstatte ødelagt infrastruktur (helsestasjoner, skolebygg, administrasjonsbygg, veier osv.), som de ofte selv har ødelagt.

Hvilken oppslutning opprørerne har blant folk flest, er like usikkert. I vanlige borgerkriger blir lokalsamfunn splittet etter ideologiske linjer, og fedre og sønner kan bære forskjellige uniformer. I Nepal er den fattige og lite utdannede befolkningen på landsbygda fanget i kryssilden mellom partene. Maoistene står riktignok sterkest i de fattigste områdene, men det meste av landet er fattig uansett. Gjennomsnittsnepaleren forblir skeptisk til politikk og ønsker seg bare fred.

Menneskerettigheter og opprøret

Amnesty International rapporterte i desem-

Du er landsbyleder. Opprørerne kommer og krever at minst fem unge gutter fra landsbyen skal overleveres til opprørshæren for å gjøre tjeneste der. De truer med å ødelegge det lille, livsviktige vannverket. Hva bestemmer du?

Nepal – et Shangri-La?

Det hellige Pokhara-fjellet med forhandlere fra hovedpartene innfelt. Hvilke er kjernepunktene i forhandlingene?

Hvordan ser maoistene på utenlandske turister?

Drøft i hvilken grad Nepal er et Shangri-La for sine innbyggere.

Susan Høivik har arbeidet i Nepal siden 1990 og skrevet og redigert flere bøker om landet.

ber 2002 at opprøret og regjeringens forsøk på å møte dette har resultert i alvorlige brudd på menneskerettighetene. Minst halvparten av borgerkrigens 4300 ofre siden november 2001 er blitt summarisk henrettet (uten lov og dom).

Det store flertallet av ofre var sivile som ble skutt for sin støtte eller antatte støtte til opprørerne. Andre var maoister som ble drept etter å ha blitt tatt til fange av regjeringstyrker, eller drept istedenfor å bli arrestert (summarisk henrettet). Tortur er utbredt, blir det sagt. Maoistenes overgrep har inkludert drap på 800 sivile som er blitt sett på som fiender av revolusjonen, gisseltaking, tortur av fanger og overlagte drap på fanger (summarisk henrettet). Maoistene har også rekruttert barn og benyttet dem i kamper.

Konsekvenser av opprøret

Offisielt heter det at over 7000 mennesker er drept i borgerkrigen. Andre, pålitelige kilder nevner 10 000 drepte og 400 000 internflyktninger. Dessuten er lite av regjeringens lovede støtte til enker og foreldreløse blitt utbetalt.

Over tid vil mange geriljabevegelser finne det vanskelig å opprettholde lov og orden og sentral styring. Men den **destruktive strategien** maoistene nå kjemper etter, unndrar seg vanlig logikk. I april 2002 meldte Nepali Times at maoistene så langt har ødelagt 37 installasjoner for telekommunikasjon. Hver av disse vil det koste 40 millioner nepalesiske rupier (nær 4 mill. NOK) å bygge opp igjen.

Det kunne ha vært en viss militær logikk i å angripe hovedveier og vannkraftanlegg, sier Nepali Times. Men hva kan opprørerne vinne på å ødelegge utdanningssentre for landbruket, avsidesliggende flystriper som er eneste forbindelse til omverdenen for folk i fjellene, skogbruksprosjekter eller små vannkraftprosjekter bygd på lokalt initiativ og over hele landet? Hvordan kan det gagne revolusjonen å rasere vannforsyningen til hele landsbyer? Artikkelen konkluderer: "...maoistene kjemper ikke bare en opprørskrig; de ødelegger hele landet systematisk.»

Sommeren 2003 ble de totale ødeleggelsene på infrastrukturen anslått til nær 400 mill. NOK, et kjempebeløp for det fattige Nepal. Ytterligere og mer langsiktige sosiale og

økonomiske kostnader – som tapt utdanning og dårligere helsetjenester – er det umulig å anslå.

Alle deler av økonomien er rammet av opprøret. Inntektene fra utenrikshandel og turisme – de viktigste kildene til valutainntekter i Nepal – er faretruende sterkt redusert. Sant nok har den offisielle linjen til maoistene vært at turistene ikke er fiender. I et åpent brev (mars 2002) til turister som besøker Nepal, sier maoistene: «Gjennom ideologisk overtalelse ønsker vi at alle statsgrenser til slutt forsvinner, og vi vil etablere et klasse- og statsløst globalt samfunn... Utenlandske turister er derfor hjertelig velkommen til Nepal, både nå og i fremtiden.» Situasjonen forblir likevel vanskelig: Turisttrafikken gikk sterkt ned i 2002 (33 %). Dette påvirker ikke bare hoteller og reisebyråer i Katmandu, men også folk i fjellområdene som er avhengige av inntektene fra turisttrafikken.

Et nytt håp?

Et håp ble tent i januar 2003. Da inngikk regjeringen og maoistene våpenhvile og forpliktet seg til fredsforhandlinger. Derpå fulgte to runder med forhandlinger, som også de andre partiene krevde å få delta i. I juli stanset samtalen opp. Som betingelse for å forhandle videre krevde maoistene dessuten at en rekke av de punktene partene allerede var blitt enige om, skulle settes i verk: Hæren skulle ikke kunne bevege seg mer enn 5 km utenfor forlegningene; overgangsregjering, grunnlovsforsamling og ny grunnlov. I tillegg krevde de at regjeringen skulle oppheve en erklæring om terrorisme som den var blitt enig med USA om. Og de krevde alle amerikanske rådgivere utvist fra Nepal.

Mange følte at disse kravene bare var påskudd for å trekke seg fra forhandlingene. Den 12. august kom imidlertid en overraskende erklæring: Den tredje runden i forhandlingene skulle starte 17. august. Allerede to dagere senere var partene såpass uenige om forhandlingsopplegget – særlig om maoistenes krav om grunnlovsreform – at samtalen stanset opp. Man håper å kunne gjenoppta forhandlingene i løpet av en uke, sies det nå. Vil den usikre våpenhvilen holde? Eller vil krigen bare fortsette i det uendelige? Som i kriser ellers i verden konsentrerer befolkningen seg om å overleve. De plukker opp restene, retter ryggen og prøver å få livet til å gå videre.

Alle arbeidsoppgaver og nettsadresser: **se under.**